

12. V Postojno. Zemljevidni obris. Postojna (slika). Postojnska jama (slika). Kapniki. Človeška ribica. Predjamski in Mali grad (sliki). Razglednice.

13. V Vipavo. Zemljevidni obris. Vipava (slika). Slike: Vipava, Postojna, narodna noša v Vipavi, izvir Vipaviščice. Predjamski grad. Jegulja. Sviloreja.

14. V Cerknico. Zemljevidni obris. Razglednice.

15. V Idrijo. Zemljevidni obris. Idrija (slika). Cinober. Živo srebro. Klekljane čipke. Orodje za klekljanje.

16. Ljubljana. Zemljevidni obris. Slike. Postojna, izvir Ljubljane. Razglednice: Št. Peter, Planina, Vrhnika, Fužine, Zalog, Velče — Ljubljana z Ljubljano (slika). Ščuka.

17. Občni pregled Kranjske. Zemljevid Kranjske. Obris. Panorama gorenjske kotline (slika). Pojasnilo zemljevidnih znamenj. Grb.

18. Dodatek zgodovini. Slike: Mostičarju. Rimski vojaki. Huni. Germani. (Dalje)

Učiteljski stan — najlepši stan.*)

Študija slovanskega učitelja ob jezikovni meji.

Spisal I. Lapajne.

Na videz je to ironija, kar smo zapisali na čelo temu spisu. Učitelji dan za dnevom tožijo o bremenih, ki jih jim nakladajo, o težavah, ki jim jih njihov stan prinaša, o ne-hvaležnosti, s katero jim poplačuje obilni trud. Zdaj pa pride možakar iz istega stanu in začne učiteljskemu stanu peti slavo. Ali torej ni to ironija? Ne! Poleg vseh neprijetnosti, ki jih nahajamo v vsakem stanu, dobimo povsod še veliko več svetlih in jasnih strani. Največ idealnolepih prednosti pa ima učiteljski stan, stan, ki je poln žive poezije, poln nadopolnih obljub. Če je vrtnar ponosen na svoj lepi vrt, na krasno cvetoče vrtnice, na z zlatim sadjem obloženo drevje, koliko večje veselje ima učitelj s svojo lepo urejeno šolo, s svojimi dobro napredujočimi učenci, ki jih je vzgojil, tako, da mu delajo vse življenje čast in veselje! Vrtnarju se klanjajo krasne rože, ki mu z dehtenjem izkazujejo nekako zahvalo za vzgojo; njemu se pripogiblje bogato obloženo sadno drevje; učitelju pa se srce smeje radosti, ko prihajajo šoli odrasli, umni možje k njemu in mu hvaležno govore: »K vam sem hodil v šolo, vi ste me učili, vi ste me lepo vzgojili.«

Da postane mlademu učitelju njegov stan tako iz početka vzvišen čez vse druge poklice, je treba, da stopi vanj z največjim veseljem, z največjim idealizmom. Da pa ne bo moje modrovanje preveč abstraktno, naj podam nekaj črtic iz svoje dobe, kako je bilo pred kakimi 40 leti, ko sem stopil v ta »najlepši stan«. Že mlademu človeku se mi je misel rodila, da bi mogel koristiti Slovencem**).

Posebno v duševnem in narodnem oziru sem hrepenel Slovencem pomagati. Da bi imel kot učitelj, kot slovenski učitelj največ prilike, delovati v tem oziru, mi je bilo jasno. Saj sem bil tudi kot učitelj usposobljen. — Kmalu se mi je ponudila prilika, da se moje želje izpolnijo. V Idriji, v mojem

* O tem je sklenil referirati tovariš Lapajne pri »Zavezini« skupščini v Pulju. Ker je pa bil takrat zadržan, nam je poslal rokopis v uporabo. Priobčujemo ga, ker nam odkriva opis tudi košček naše kulturne zgodovine in ker smo mnenja, da ustrezemo z njim svojim bralcem, ki jim bo dobro dela taka razprava v sedanjih razburjenih in bojevitih časih.

Uredn.

** Posneto po »Slov. zadrugi«.

domačem mestu, je stopil na glavni šoli s 4 razredi in 3 dekliškimi paralelkami učitelj Eržen v pokoj. Razpisali so njegovo mesto. Dobil ga je ondotni učitelj Jakob Inglič, ker je bilo to mesto bolj dotirano nego njegovo. Službena stopnja Ingličeva je bila meni v začetku šolskega leta 1869/70 podeljena na predlog c. kr. rudniške direkcije po priporočilu c. kr. deželnega šolskega sveta od c. kr. poljedelskega ministrstva. Ribi se ugodi, ako jo vržeš v vodo; meni se je najmanj tako ugodilo, da se me je izročilo praktičnemu šolstvu. V lepši dobi ne bi bil mogel učitelj postati, kakor je bila baš doba okolo l. 1870, in med boljše kolege, kakor sem jih imel v Idriji, ne bi bil mogel priti. Naj nekaj omenim o teh svojih tovariših. Začasni ravnatelj je bil katehet Juvan, še zdaj župnik v Spodnji Idriji. — Čeravno duhovnik, je bil z dušom in telesom vnet za šolo. Čudno, nastopila je bila nova šolska doba, ki je bila šolstvo in učiteljstvo iz rok iztrgala cerkvi in duhovnikom. S tem se je bila država zamerila prvi in drugim. Casopisje konservativne stranke je ostro obsojalo nove šolske zakone; med tem časopisjem je bilo skoro tudi vse slovensko časopisje razen »Naroda«; »Novice«, tedanji orakel slovenski, so v šolskem vprašanju bolj »lavrare« s »Učit. Tovarišem« vred, ki pa se je itak bil kmalu odločil. Tedaj so duhovniki hrbet obrnili šoli, in to skoro vsi. Le nekaj je bilo častnih izjem. Med te častne izjeme je spadal tudi ravnatelj in katehet Juvan. Z veseljem je poleg kateheze vodil šolo, imel vse v redu, pazil na vse in posebno rad skliceval domače učiteljske konference, ki pred 20. avg. 1870 še niso bile zaukazane. Pri teh domačih učiteljskih skupščinah sicer ni bil on duša, ampak učitelj Stegnar.

To je bilo veselo življenje v Idriji l. 1869. 1870, 1871. Mladi smo bili, vneti za šolo, mladino, učiteljstvo in za narod. Imeti dobre tovariše, dobre sorodnike — to ni vsak dan in vsakemu dano! Zvezda med tovariši je bil Feliks Stegnar, mož, ki je sploh v letih 1870 — 1890 slovel med kranjskim in slovenskim učiteljstvom.

Idrijska šola je bila takrat na glasu daleč na okrog po Notranjskem, Vipavskem, Goriškem in po Krasu. Prihajali so učenci iz vseh teh krajev v idrijsko šolo, in to ne zaradi nemščine same, ki se je v obilni meri in temeljito učila, ampak sploh zaradi tega, ker je bila to »glavna šola« in dobra pripravljevalnica za srednje šole i t. d. Učiteljstvo moje dobe je skrbelo, da je idrijska šola tudi v slovenskem oziru prišla do dobrega imena. Letno poročilo (»perijoh« v Idriji imenovane) je bilo do zdaj le v nemškem jeziku priobčeno in prinašalo le imena učencev. Leta 1870. je izišlo prvič tudi v slovenskem jeziku in je prineslo uvodni spis o zgodovini idrijskega rudnika, kar mi je bil pregledal pred natiskom moj bivši učitelj Lesar. —

Kako smo tovariši v Idriji hrepeneli za šolski napredek po vsem Slovenskem, osobito na Kranjskem, je dokaz to, da smo bili v letih 1870. in 1871., najprvo v Idriji ustanovili društvo »Šola«, ki se je pozneje v Ljubljano preselilo in si nadelo ime »Narodna šola«, društvo ki že 35 let po ceni preskrbuje slovenskim šolam učila in samoučila. Temu društvu je bila naklonila moja malenkost rojstvo, a veliko veliko let mu je bila duša v Idriji in v Ljubljani čez vse priljubljeni Srečko Stegnar, ki je bil tudi idrijski deželni poslanec, a ki se je kot tak na zadnje preveč nagibal na klerikalno stran.

Mlad človek mora biti navdušen za vse, kar je lepega na svetu. Posebno mora imeti veselje do svojega stanu. Komur že v mladih letih mrzi izpolnjevanje stanovskih dolžnosti, ta

bo le tlačen v poznejših letih. Zlasti mora biti učitelj v tej zadevi idealist. Učenci mu morajo biti najdragocenejši zaklad in šolski napredek mu mora biti zveza, ki ga vodi skozi življenje. Učitelj naj porabi vsako priliko, da razveseli mladino, ki tako po veselju hrepeni. Držeč se teh principov, sem napravil, ko sem bil v Idriji prvo leto učitelj 2. razreda, v katerem je bilo blizo 80 — 90 učencev, tako veselje, kakršno pozneje nikoli več. Pred sv. Miklavžem sem nakupil za vse učence raznega šolskega blaga in vtaknil vsakemu otroku pod šolsko klop dokaj raznih reči. Kako so zijali, kako so se veselili, ko so drugi dan prišli v šolo, kjer je vsak dobil lep Miklavžev dar. Moji tovariši so se sicer moji radodarnosti posmehovali in rekli v dobrem proroškem duhu: »Tega ne boš nikdar več storil«, a meni ni bilo žal; zakaj otroci so me potem večinoma celo leto ubogali in se pridno učili.

»Variatio delectat.« Vedno sem čislal spremembo v počitku, v razveseljevanju. Rad sem delal na šolskem polju, pa tudi na narodno polje me je mikalo. Zakaj pa tudi ne? Ali niso bile in še dandanes so zahteve Slovencev pa svoji naravi in po zakonu tako upravičene? Za nekaj naravnega in pravičnega se potezovati, je pa tako lahko, tako prijetno, kakor le kaj. In v tistih časih je bila slovenska politika tako čista še, tako jasna, tako nepokvarjena. Bili smo takrat Slovenci tudi le z malim zadovoljni. Raba slovenskega jezika v družbi, pri zabavi, izobraževanje v svojem jeziku — to je bil naš smoter. K temu je vsak rad po svojih močeh pripomogel, osobito učitelji, duhovniki i. t. d. Kakor sem bil mlad, vendar nisem hotel v tej zadevi rok križem držati. Podpiral sem vsako slovensko podjetje. Nakupil sem vsako slovensko knjigo. N. pr. od Giontinija, ki je bil takrat edini (slovensko-nemški) knjigotržec v Ljubljani, sem pokupil vse, kar je imel slovenskega. (Gmotno namreč nisem bil tako slab; bilo je še nekaj dote ostalo, redna mesečna plača korepeticije — 30 učencev po 2 gl. na mesec.)

Šolsko življenje je bilo v tisti dobi podobno pomladanskemu prerobenju. Kako so se pa takrat tudi kovali povsod novi šolski zakoni, katerim se je umikala zastarela »Politische Schulverfassung«. Saj so baš v teh letih izišli: državni šolski zakon (dd 14/5 1869), naredba (1869) za nove šolske nadzornike, ki so stopili na mesto odstopivših cerkvenih oglednikov (dekanov), šolski in učni red (20/8 1870), razne deželne šolske postave o ustanovljanju in vzdrževanju šol, o šolskem nadzorstvu i. t. d. (največ iz leta 1870, na Kranjskem eden 1870, drugi leta 1873). Ti zakoni so dali povod, da so jih šolske gosposke študirale, izvrševale, da so isto storili učitelji, ki so se o njih posvetovali v skupščinah ali ki so se v isti namen združevali v društva. Na Kranjskem se je ustanovilo pod vodstvom vrlega Andreja Praprotnika kranjsko učiteljsko društvo, da so se mu ložje pridružili učitelji iz vseh slovenskih pokrajin. Prvo in drugo društvo je z veseljem in navdušenjem zborovalo vsaj enkrat v letu, ako ne večkrat. In ti zbori so bili že takrat pravi narodni prazniki za slovensko učiteljstvo, kakor so dandanes »Zavezine« skupščine.

To mlado učiteljsko življenje je zbudilo nevoščljivce; to so bili duhovniki v celi Avstriji, torej tudi na Slovenskem. Z njihovega stališča jim ni tolko zameriti, zakaj pod konkordatom je cerkev z duhovništvom vodila šolstvo; namreč škofijstvo s svojimi korarji, dekani in župniki. V vsaki faril ako je imela šolo, je bil župnik šolski voditelj, ki je imel desetkrat več pravic in večjo moč kakor dandanes nadučitelj, in njemu je bil podložen učitelj, ki je bil od enem orglavec

in cerkvenik. Ker je cerkev izgubila toliko pravic, je nastala v konservativnem časopisju velika nevolja zoper nove šolske zakone, ki so jih napadali, da je bilo grdo. Učiteljstvo pa jih branilo z vso energijo, za brambo novih šolskih zakonov sta nam bila na razpolaganje »Slovenski narod« (Jurčič) in »Uč. Tovariš« (Prapotnik), v prvem smo smeli govoriti ostro, v drugem le stvarno. Na Kranjskem se takratni škof Pogačar ni protivil novim šolskim zakonom, čital je »Narod« in baje še pohvalil natihoma pisatelja, ki se je potegoval za nje. Še se spominjam, ko je neimenovan pisatelj (baje dr. Gregorec, takrat mlad kaplan) spisal brošuro »Stara in nova šola«, ki jo je bilo treba od naši strani dobro oklestiti, ker je staro šaro preveč hvalil, novo robo pa preveč grajal. Da smo na ta način novi šolski dobi na Slovenskem odpirali vrata, nas je stalo dokaj truda. Veliko veselje smo pa imeli, spraviti slovensko, osobito kranjsko ljudsko šolstvo na višjo stopnjo. Dokaz temu je bila moja brošurica »Kranjsko ljudsko šolstvo« iz leta 1870. Da sem sestavil to delce, ki je dandanes čisto brez pomena, sem razposlal na vse šole litografirana vprašanja, ki so mi bili menda skoro vsi učitelji (oz. šolski voditelji) odgovorili nanja. Saj pa takrat še ni bilo več kakor 200 šol na Kranjskem in sicer: v Ljubljani 4 javne, 7 zasebnih, v ljublj. okolici 19, v kamniškem okraju 19, v litjskem 12, v krškem 15, v črnomaljskem 11, v kočevskem 23, v postojnskem 26, v logaškem 13, v kranjskem 22, v rodovljiškem 20. Od teh je bilo morda 170 enorazrednic, 10 dvorazrednic, 10 četvororazrednic, trirazrednice menda nobene, samo za dečke komaj pet, samo za deklice komaj tri.

Mladega človeka pa ne veseli samo to, kar sodi v njegovo stroko. Zanimajo ga tudi druge reči: društva, veselice, politika. Glede društev smo podpirali na razne načine mlado idrijsko čitalnico; jaz sem bil osnoval društvo »Slovenska bukvarna«, ki si je nabavila (največ z mojim denarjem) vse slovenske knjige, kolikor jih je bilo takrat dobiti, nekatere še celo v več iztisih. Te knjige so se jako poceni posojevale. V slovenske knjige smo bili tako zaljubljeni, da je moral trgovec (Štefan L.) tudi knjige na prodaj imeti. Tako smo učitelji (Stegnar v prvi vrsti) bili idrijsko ljudstvo že takrat privabili, da je rado čitalo, kar dela dandanes še v večji meri. — Bavili smo se tudi s slovensko politiko. Hodili smo na tabore, n. pr. v Vipavo. (Na Vižmarskem taboru pri Šiški sem bil še kot realec v družbi z rajnim Praprotnikom in še zdaj živem Rakteljem). Politika je bila baš takrat ugodna Slovanom, ko je bil Hohenwart na čelu ministrstva, Čeh Jireček pa naučni minister. (Dalje).

Dopisi.

Goriško.

O stafazi po Krasu. — O štrajku deželne učit. skupščine kranjske. — Kako pa pri nas? Z našega Krasa prihajajo le redko kaki glasovi v javnost, menim, v glasilo slovenskega učiteljstva, v vrli »Tovariš.« Pravijo, da je nevesta, o kateri najmanj govoré, najboljša. Morda. Ne velja pa vedno to o okrajih — glede postopanja z učiteljstvom. Naše kraško učiteljstvo se je nekdanj ponašalo s pridnimi poročevalci o šolstvu in učiteljskih zadevah. Marsikateri učitelj na Krasu se lahko ponaša z dobrim peresom, ki je zalagalo stanovske in tudi druge slovenske časopise s primernimi spisi.